

Khrystyna Chushak

"Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność", Walenty Baluk, Wrocław 2002 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 11,
245-247

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Recenzje. Polemiki. Sprawozdania

Reviews. Polemics. Reports

Walenty Baluk, *Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 278

W ostatnich latach w Polsce ukazuje się sporo prac naukowych na temat Ukrainy, w tym i stosunków narodowościowych. Recenzowana monografia autorstwa W. Baluka jest jednakże pierwszą całościową publikacją analizującą wielostronnie współczesną politykę etniczną Ukrainy oraz przebieg procesów narodowościowych w kontekście wydarzeń historycznych XX wieku. Obejmuje przy tym niezwykle istotny fragment jej polityki wewnętrznej i ma zarazem wiele odniesień do szeroko rozumianych stosunków międzynarodowych.

O potrzebie analizy tych kwestii przesądza wiele czynników, przede wszystkim fakt, iż Ukraina, państwo kilkudziesięciomilionowe, znajduje się w specyficznej sytuacji geopolitycznej i etnicznej. Obecnie mniejszości narodowe stanowią łącznie powyżej 25% ogółu jej mieszkańców, żyje tu 270 narodowości, z których 19 ma status ogólnopaństwowy. Sprzyjającą okolicznością jest także i to, że autor opracowania, będąc obywatelem Ukrainy i posiadając dużą wiedzę o zachodzących w tym kraju procesach w różnych dziedzinach życia społecznego oraz politycznego, uzyskał możliwość korzystania z tamtejszych archiwów oraz prasy i historiografii.

Recenzowana monografia jest wynikiem kilkuletnich studiów autora nad polityką narodowościową Ukrainy i ukraińską myślą polityczną. Składa się z 5 rozdziałów, wstępu, zakończenia oraz wykazu źródeł. Autor załącza też indeks nazwisk, co czyni lekturę tekstu bardziej wygodną. Główne ustalenia zostały też krótko podsumowane w języku angielskim.

W pierwszym rozdziale autor omówił przemiany narodowościowe zachodzące we współczesnej Ukrainie. W oddzielne podrozdziały wyodrębnił procesy migracyjne lat 90., a także stan świadomości narodowej i etnicznej ludności tego państwa.

Rozdział drugi recenzowanej pracy traktuje o rozwoju ukraińskiej myśli politycznej na różnych etapach jej rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii narodowych. Autor pomieścił tu zarówno fragmenty znakomite pod względem merytorycznym, oparte na szerokim spektrum źródłowym, jak i fragmenty niedopracowane, zawierające istotne luki. Nie uwzględnił np. wątku rozwoju ukraińskiej myśli politycznej na emigracji, twierdząc, iż spojrzenie diaspory nie jest w tym opracowaniu niezbędne. Poświęcił natomiast dużo uwagi grupom dość marginalnym, które nie mają żadnego opiniotwórczego wpływu w badanym obszarze.

Analizując w tym rozdziale problematykę narodowościową w niepodległej Ukrainie, autor bazuje przede wszystkim na programowych dokumentach partii politycznych oraz różnych środowisk intelektualnych. Zaprezentował się w tej materii jako dobry znawca systemu politycznego

współczesnej Ukrainy. Jednak nie uwzględnił i nie pokazał różnej skali wpływów poszczególnych partii na rzeczywiste życie polityczne w kraju. Rozdział ten mógłby być bardziej ogólny, zwłaszcza że system partyjny Ukrainy nadal jeszcze nie jest ukształtowany. Próba opisania stanowisk wobec kwestii narodowościowych tak dużej liczby partii wprowadziła sporo chaosu, liczne przeskoky chronologiczne i merytoryczne.

Kolejny, trzeci rozdział, traktuje o polityce narodowościowej, realizowanej na Ukrainie w latach 1917–1987. W tej części pracy W. Baluk kwestionuje obecne w literaturze przedmiotu tezy o antyżydowskim nastawieniu rządów Ukrainy początku XX stulecia, szczególnie – Dyrektoriatu. Obszernie odniósł się autor do konfliktu polsko-ukraińskiego, ukazał różnorodne uwarunkowania czystek etnicznych lat 40. XX stulecia, wyeksponował temat polityki III Rzeszy wobec Ukrainy. Wysoko należy też ocenić rozważania o polityce narodowościowej władz radzieckich, chociaż uwagi dotyczące procesu „ukrainizacji” wydają się być nieco uproszczone.

Rozdział czwarty traktuje o zasadach polityki narodowościowej władz Ukrainy w okresie transformacji. W tej części autor wprowadza całkiem nowe wątki niewystępujące w innych, nie tylko polskich i ukraińskich, opracowaniach. Omawia między innymi prace parlamentu nad ustawami regulującymi badane kwestie, politykę władz wykonawczych wobec mniejszości narodowych, analizuje zgodność ukraińskiego ustawodawstwa w sprawach mniejszości narodowych z normami międzynarodowymi.

Ostatni, piąty, rozdział prezentowanej pracy dotyczy stosunku i zachowania różnych mniejszości narodowych wobec Ukrainy i jej polityki narodowościowej. W tej części znalazło się wiele interesujących odniesień do liczebności poszczególnych grup, problemów ich tożsamości narodowej, meandrów polityki państwa radzieckiego, a potem Ukrainy wobec ich aspiracji narodowych.

Niewątpliwym atutem recenzowanej pracy jest nie tylko fakt, iż jest to pierwsza w polskiej (i nie tylko) historiografii próba opisu i analizy polityki etnicznej współczesnej Ukrainy jako państwa polietnicznego. Ważny jest też sposób ujęcia tematu oraz zakres wykorzystanych źródeł. Nie mniej istotna jest też waga podjętego tematu. Autor eksponuje specyfikę ukraińską, gdzie około 80% przedstawicieli mniejszości narodowych stanowią Rosjanie, którzy z jednej strony nie wyzbyli się jeszcze świadomości pozycji grupy dominującej, z innej zaś chętnie odwołują się do międzynarodowych standardów ochrony praw mniejszości narodowych i językowych. W tym kontekście interesujący jest wątek odnoszący się do podziału społeczeństwa ukraińskiego na Ukraińców i rosyjskojęzycznych Ukraińców.

Autor swobodnie posługując się językami środkowo- i wschodnioeuropejskimi wykorzystał wiele nieznanymi źródła, pochodzących nie tylko z Ukrainy. Bibliografia jest jednak nieco selektywna. Nie znajdujemy w niej niektórych ważnych opracowań ukraińskich. Rzuca się w oczy także fakt, że autor nie korzystał z prac zachodnich badaczy czy też raportów i materiałów organizacji międzynarodowych, zajmujących się programowo polityką mniejszościową i narodowościową poszczególnych państw. W tym aspekcie brak takich odniesień dotyczących m.in. ludności tatarskiej na Krymie. Autor nie wykorzystał także źródeł internetowych, zawierających często materiały ostre, krytyczne i bardziej analityczne niż oficjalne dane lub badania, publikowane przez państwowe instytucje.

Recenzując monografię W. Baluka warto zgłosić jeszcze kilka innych postulatów badawczych. Dla pełnego zrozumienia wagi problemu narodowościowego na Ukrainie wskazane jest m.in. pogłębienie odniesień do historii ziem ukraińskich w czasie istnienia Związku Radzieckiego oraz prawidłowości zachodzących w procesach powstawania państw narodowych. Z punktu widzenia polskiego czytelnika istotne mogą też być odniesienia do specyfiki transformacji tego sąsiedniego państwa, uwzględnienia relacji centrum–regiony czy stosunków między regionami.

Warto też uwypuklić zależność polityki narodowościowej Ukrainy od działań innych państw, w tym szczególnie Federacji Rosyjskiej. Takie ujęcie pozwoliłoby na lepsze zrozumienia postaw niektórych partii lub środowisk ukraińskich wobec realizowanych koncepcji polityki narodowościowej.

Stosunkowo nowy, ale bardzo ważny nie tylko dla Ukrainy jest problem nielegalnych migrantów, szczególnie napływających ze Wschodu. Autor porusza go w swojej monografii, ale zagadnienie to czeka jeszcze na oddzielne opracowanie.

Kończąc swoje uwagi, recenzent wyraża przekonanie, że monografia autorstwa Walentego Bałuka zajmie poczesne miejsce w historiografii poświęconej Ukrainie. Jest to opracowanie solidne pod każdym względem. Traktuje o zagadnieniach ważnych, kontrowersyjnych, posiada przy tym charakter interdyscyplinarny.

Khrystyna Chushak

Ann Marie Clark, *Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms*, Princeton 2001, s. 196

W marcu 2001 Uniwersytet w Princeton wydał niepublikowaną dotychczas w Polsce książkę Ann Marie Clark, *Diplomacy of Conscience, Amnesty International and Changing Human Rights Norms*. Jest to studium traktujące o roli Amnesty International i innych organizacji pozarządowych ochrony praw człowieka we współtworzeniu norm prawa międzynarodowego.

Ann Marie Clark, na co dzień profesor-asystent na Uniwersytecie w Purdue, USA, specjalizuje się w problematyce praw człowieka i międzynarodowych organizacji działających na arenie stosunków międzynarodowych.

Do jej dorobku naukowego zaliczyć należy m.in.: *Sovereign Limits and Regional Opportunities for Global Civil Society in Latin America* (2001), *A Calendar of Abuses: Amnesty International's Campaigning on Guatemala* (2001), *Sovereignty in the Balance: Claims and Bargains at the UN Conference on the Environment, Human Rights, and Women* (2000), *The Sovereign Limits of Global Civil Society: A Comparison of NGO Participation in Global UN Conferences on the Environment, Women, and Human Rights* (1998).

Amnesty International powstała w 1961 roku, z inicjatywy brytyjskiego prawnika, Petera Benenona, którego zatrzwożył los dwóch studentek portugalskich skazanych na siedem lat pozbawienia wolności za „wzniesienie toastu za wolność”. Chcąc pomóc w tym konkretnym przypadku jawnej niesprawiedliwości ze strony organów państwa, Benenson rozpoczął działalność nawołującą ludzi na całym świecie do pisania listów wzywających do uwolnienia studentek. Akcja ta spotkała się z globalnym odzewem. Pojawiały się także informacje na temat kolejnych przypadków osób więzionych z powodu wyznania lub poglądów politycznych. Wydarzenia te dały początek pierwszej pokojowej kampanii Amnesty International na rzecz „więźniów sumienia”.

Wkrótce okazało się, jak silną presję na poszczególne rządy wywierają listy pisane przez członków AI, ale też jak wiele jest przypadków nowych naruszeń dokonywanych, a następnie ukrywanych przez państwa.

Stąd Amnesty stopniowo rozszerzała zakres swych działań generalnie – na prawa człowieka. Faktem jest, że prawa i wolności każdej jednostki są wzajemnie powiązane, tak więc walka tylko o niektóre z nich okazała się niemożliwa. Z czasem znacznemu wzrostowi uległa liczba „niepaństwowych” podmiotów, które współpracując ze sobą osiągają obecnie coraz większą skuteczność.

Dzieło Ann Marie Clark ma charakter faktograficzno-analityczny. Składa się z sześciu rozdziałów prezentujących drogę Amnesty International (oraz w mniejszym stopniu innych organizacji m.in.: Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, Międzynarodowej Komisji Prawników) w kierunku wypracowania norm, adekwatnych do zmieniającej się sytuacji międzynarodowej, a co za tym idzie, nowych naruszeń praw człowieka.

Rozdział pierwszy zawiera historię powołania Amnesty wraz z precyzyjną interpretacją głównych kierunków jej działania. Na podkreślenie zasługuje tutaj fakt uwzględnienia w publikacji